

Een boek wordt gemaakt als een trui – je moet breien zonder dat het gaat rafelen. — Bohdan Butenko

Een stripverhaal is een hoger niveau van bewustzijn in het spel tussen woord en beeld. — Scott McCloud

A BOOK IS MADE LIKE A SWEATER: BOHDAN BUTENKO AND THE YOUNG GENERATION OF POLISH COMIC STRIP AUTHORS

Het project A Book is Made Like a Sweater. Bohdan Butenko and the Young Generation of Polish Comic Strip Authors is een presentatie van videoboeken over een selectie publicaties van hedendaagse Poolse beeldende kunstenaars die in hun werk het populaire medium strip gebruiken. Pas in de afgelopen jaren begon de strip door culturele instellingen opgemerkt te worden en kwam het in het kunstencircuit terecht. Hedendaagse beeldende kunstenaars willen steeds vaker beeldverhalen maken waarbij ze het concept “stripverhaal” gaan uitbreiden en tegelijkertijd uit de rijke traditie van de zogenoemde “Poolse Illustratieschool” putten. De meester in het genre op wiens nalatenschap de volgende generaties sequentiële kunstenaars beroep deden, is ongetwijfeld de onvergetelijke illustrator Bohdan Butenko, die vorig jaar stierf. Wat weinig mensen weten, is dat deze universeel erkende kinderboekenillustrator tegelijkertijd ook een interdisciplinair kunstenaar was. Bohdan Butenko maakte onder meer animaties en decorontwerpen (onder andere voor het Oude Herencabaret). Daarnaast deed hij ook het grafisch ontwerp van publicaties voor volwassenen, maar het zijn natuurlijk zijn stripverhalen waarmee de latere generaties lezers hem associëren. Zijn bekendste “Butenkomiksy” zoals “Gucio i Cezar”, “Gapiszon” en “Kwapiszon” werden meermaals heruitgegeven. Onder de “handelsmerken” van de kunstenaar met het herkenbare signatuur “Butenko Pinxit” valt een heel arsenaal aan grafische tekens zoals primitieve –alsof ze door een kind werden getekend– gezichten (ogen, neus, mond), silhouetten in de vorm van geometrische figuren, pijltjes, stripballonnetjes, een krom geschrift, maar ook doorhalingen. Zijn grafische ontwerpen worden gekenmerkt door directheid in de tekstinterpretatie, gedachtesprongen en absurde humor. Naast tekeningen met een kenmerkende zwarte lijn worden collages, autocitaten en ook illustraties die een fysieke interactie aangaan met de tekst, tot zijn favoriete “kunstgreepjes” gerekend. En hoewel Butenko’s perfect uitgewerkte publicaties dichter aanleunden bij een hedendaags werk dan een ouderwets beeldverhaal, beschouwde hij zichzelf niet als een hedendaags kunstenaar.

Wat verbindt Butenko dan met de kunstenaars van enkele generaties jonger die veeleer met het domein van de hedendaagse kunst dan met de strip worden geïdentificeerd? Wellicht de tijdloosheid van zijn esthetiek (de publicaties van de jaren '50, '60 en '70 in het bijzonder), maar ook de zeer "hedendaagse" aanpak van grafische oplossingen en zijn ronduit surrealistische gevoel voor humor. In de online tentoonstelling "Een boek wordt gemaakt als een trui" tonen de kunstenaars dat de inspiratie voor een beeldverhaal overal vandaan kan komen: dromen, het alledaagse leven, banaliteit en zelfs de leegte. Wat telt is het idee voor het boek, zoals bijvoorbeeld het geval is bij de stripverhalenserie "Kwapiszon", die Butenko bedacht in opdracht van uitgeverij "Nasza Księgarnia" en waarin enkele door de auteur gekozen Poolse steden de echte held van het verhaal zijn. De reeks vertelt over de avonturen van een onhandelbare scout die op de vlucht is voor een bende bandieten ... en dit gedurende de 8 volgende stripalbums in de serie. Vergelijkbaar is ook het stripverhaal "Przygody Nikogo" (Niemand's avonturen) van Mikołaj Tkacz dat in principe geen actie bevat maar alleen lege ruimtes, waarlangs de auteur de lezer meeneemt en hem zo tot onvrijwillige held van het verhaal maakt.

Kenmerkend voor hedendaagse kunstenaars is dat er een verhaal wordt opgebouwd en tegelijkertijd een reductie van woorden is. Het is in de eerste plaats het beeld dat hier functioneert als universeel alfabet. Dit is het geval bij "Martwy sezon" (Dood seizoen) van Jakub Woynarowski, voor wie de literaire teksten van Bruno Schultz slechts een voorwendsel waren om een parallel verhaal op te bouwen aan de hand van beelden. Deze oplossingen kunnen we terugvinden bij Butenko, die in zijn grafisch bewerkte publicaties vaak de taal van het beeldverhaal parallel aan de tekst creëerde. De kunstenaar hanteerde meermaals de collagetechniek en putte daarbij uit een archief van bestaande beelden. Huidige lezers zouden deze techniek kunnen associëren met de esthetiek van de populaire internetmemes. De reeds genoemde serie "Kwapiszon", dat het eerste Poolse foto-beeldverhaal wordt genoemd, is in dit opzicht interessant. Het kwam tot stand op basis van zwart-wit foto's van Poolse steden, besteld en uitgevoerd volgens de specifieke aanwijzingen van de kunstenaar, en waaraan de overige verhaalelementen door de kunstenaar met de hand werden aanbracht.

De collagetechniek is een instrument dat Agnieszka Piksa graag gebruikt in haar atelier. De kunstenaar citeert regelmatig fragmenten uit werken van bekende artiesten uit de kunstgeschiedenis en mixt deze met oude gravures, of met foto's uit albums die ze heeft verzameld. Opmerkenswaardig zijn de soortgelijke strategieën in de manier waarop ze met tekst werkt. Van een bijna fysieke interactie met de tekst, precies datgene wat Butenko teweegbracht met zijn karakteristieke gevoel voor humor, tot activiteiten op het grensgebied tussen beeldende en literaire creatie.

Agnieszka Piksa vestigt de aandacht op de fysieke eigenschappen van taal zoals ritme en melodie, maar ze ontcijfert ook op haast wetenschappelijke wijze de symbolen van taal, die, zoals Scott McCloud beweert, “de hoogste vorm van abstractie” is.

De link tussen de kunstenaars is daarnaast ook hun architectonische aanpak van het ontwerpproces van een boek. Vandaar de titel van het project, ontleend aan één van Butenko's anekdotes. Hij wordt immers niet zonder reden beschouwd als “boekarchitect”. De jongere generatie van stripkunstenaars heeft deze alomvattende of -zoals we tegenwoordig zouden zeggen- holistische benadering van het maken van boeken ter harte genomen door publicaties te creëren die zich categoriseren tussen een prentenboek en stripverhaal. Bij Butenko kwam de aandacht voor ieder element dat deel uitmaakt van de architectuur van het boek – van omslag, tot verhaal, van typografie tot beeld en vorm – herhaaldelijk voort uit de noodzaak om de druk- en publicatiebeperkingen die typerend waren voor de primitieve tijden van de Poolse Volksrepubliek, te omzeilen. Bij jongere kunstenaars is het een kwestie van een bewuste artistieke beslissing en consequentie. Deze aanpak betekent dat een boek geen elementen heeft die meer of minder belangrijk zijn. Het formaat, papier, lettertype, de tekstopmaak, paginanummering, omslag, het schutblad, en zelfs de voettekst en rug zijn allemaal even belangrijk. Een voorbeeld hiervan zijn de werken van Alicja Pismenko. In haar publicaties creëert ze een autonome wereld die samen met taal wordt gepresenteerd.

In de jaren '70 bracht deze aanpak een bijkomstig zwaar karwei met zich mee dat bestond uit het plakken van ieder lettertje in het colofon. Dat was de voorwaarde van de drukkerij die anders niet aan het drukwerk zou beginnen! Desalniettemin werden de boeken toen in Polen met een oplage van vele duizenden exemplaren uitgegeven waardoor ze een breed scala aan lezers bereikten.

Het stripverhaal heeft het in Polen nooit makkelijk gehad, want in zijn jonge jaren was Butenko te Amerikaans, slecht dus, welteverstaan. Net zoals bij boekillustratie, vechten hedendaagse kunstenaars (op enkele uitzonderingen na) nog steeds om een degelijke positie en erkenning van kunstcritici in hun land van herkomst. Niettegenstaande doen jonge kunstenaars graag beroep op het medium en zijn ze niet bang om te experimenteren met zijn vorm. Paradoxaal genoeg heeft het gebrek aan appreciatie van het hedendaagse kunstmilieu ook zijn voordelen. Hierdoor heeft het stripverhaal autonomie verworven en een eigen onafhankelijke circulatie, inclusief publicatie, gecreëerd.

Text by Anna Bargiel
Vertaling: Joke Bossens